

ทฤษฎีนโยบายสังคม และการวิพากษ์นโยบาย

**Social Policy Theories
and Critical Policy**

กมลเศ โพรธิกนิษฐ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University Publishing House
www.nupress.grad.nu.ac.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กมลเลิศ โทธิกนิษฐ.

ทฤษฎีนโยบายสังคมและการวิพากษ์นโยบาย .-- พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2563 240 หน้า.

1. นโยบายสังคม. I. ชื่อเรื่อง.

361.25

ISBN 978-616-426-168-6

ISBN (e-book) 978-616-426-169-3

สพน. 69

ราคา 300 บาท

พิมพ์ครั้งที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2563

สงวนลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร เท่านั้น

ผู้จัดพิมพ์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

มิวงานจำหน่ายที่ 1. ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารวิทยกิตติ์ ชั้น 14 ซอยจุฬาลงกรณ์ 64 ถนนพญาไท

แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา ศาลาพระเกี้ยว กรุงเทพฯ โทร. 0-2218-7000-3

สยามสแควร์ อาคารวิทยกิตติ์ กรุงเทพฯ โทร. 0-2218-9881, 0-2255-4433

มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-5

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา โทร. 044-216131-2

มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (ร.ร.จปร.) จังหวัดนครนายก โทร. 037-393-023, 037-393-036

จัดริสจามจุรี กรุงเทพฯ โทร. 0-2160-5301

มหาวิทยาลัยพะเยา โทร. 0-5446-6799, 0-5446-6800

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี โทร. 044-922662-3

สาขาย่อยคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ โทร. 0-2218-3979

สาขาหัวหมาก โทร. 02-374-1378

2. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาคารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0-2579-0113

3. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาคารอนเนกประสงค์ ชั้น 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์
แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2613-3899, 0-2623-6493

สาขา ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โทร. 0-5394-4990-1

ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา โทร. 0-7428-2980, 0-74282981

ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จังหวัดยะลา โทร. 0-7329-9980

4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร อาคารมหาธรรมราชา
จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0-5596-8833 ถึง 8836

กองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการจัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ทางวิชาการของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

ออกแบบปก

วิมลสิริ ชัยนนดี

รูปเล่ม

วิมลสิริ ชัยนนดี

พิมพ์ที่

รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3 30-31 ถนนพญาภิไธย์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0-5525-8101

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย
และผู้อำนวยการพิมพ์แห่งประเทศไทย
<http://www.thaibooksociety.com>

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือสั่งซื้อแบบรายเดือนติดต่อได้ที่

ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

✉ nuph@nu.ac.th

📍 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

☎ 0 5596 8833-8836

📧 nu_publishing

พื้นที่
กระดาษคุณภาพ เพื่อลดงานพิมพ์
กระดาษรีไซเคิลจากสวนจิตร

คำนำ

หนังสือทฤษฎีนโยบายสังคมและการวิพากษ์นโยบาย (Social Policy Theories and Critical Policy) เล่มนี้ได้รับการเรียบเรียงขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าทั้งจากเอกสารทางวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ร่วมกับประสบการณ์ด้านการสอน และการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของรายวิชาดังกล่าวของผู้เขียน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการค้นคว้าวิจัยของนิสิต นักศึกษา และผู้ที่มีความสนใจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในด้านนโยบายในการพัฒนาสังคม

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยรายละเอียด 6 ส่วนหลัก โดยเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเบื้องต้น เกี่ยวกับนโยบายสังคมในบทที่ 1 เพื่อต่อยอดไปสู่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นฐานเรื่องแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสังคมในบทที่ 2 และบทที่สามเป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการ/ องค์ประกอบ/ เทคนิค และตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายสังคม จากนั้นในบทที่สี่เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย บทที่ห้านำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการวิพากษ์นโยบายที่ว่าด้วยการเกริ่นนำความรู้ความเข้าใจในประเด็นของกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการตัดสินใจเชิงวิพากษ์ และบทที่หกเป็นการนำรายละเอียดของการวิพากษ์นโยบายว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์นโยบาย ซึ่งเป็นบทสุดท้ายของเนื้อหาที่นำเสนอในเอกสารฉบับนี้

และเนื่องจากข้อจำกัดในงานด้านทฤษฎีนโยบายสังคมที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่จำนวนน้อย และส่วนที่มีอยู่นั้นส่วนใหญ่ก็มักจะทำให้ความสำคัญกับทฤษฎีสังคมวิทยา และการอธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะในมิติของรัฐประศาสนศาสตร์มากกว่า การพิจารณานโยบายสังคมในมิติด้านการพัฒนาสังคม ดังนั้น ผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารการสอนฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการสำหรับนิสิต นักศึกษา ที่ต้องการองค์ความรู้ด้านทฤษฎีนโยบายสังคมในการต่อยอด และสร้างเสริมการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศต่อไป

สารบัญ

บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายสังคม	1
ความหมาย และแนวความคิดเบื้องต้นของนโยบายสังคม.....	2
รูปแบบ ปรัชญา เนื้อหา และองค์ประกอบของนโยบายสังคม	8
รูปแบบของนโยบายสังคม	8
ปรัชญา และเนื้อหาของนโยบายสังคม	11
องค์ประกอบของนโยบายสังคม.....	12
วงจรของนโยบาย.....	13
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสังคม	25
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสังคมตามการจำแนกของ	
ริชาร์ด ทิทมส์ส์.....	26
แนวคิดนโยบายสังคมแบบ “บรรเทาทุกข์ชั่วคราว” หรือ “เก็บตก”	27
แนวคิดนโยบายสังคมแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม”	28
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสังคมตามการจำแนกของ	
ฟิโอนา วิลเลียม.....	29
กลุ่มแนวคิดด้านมวลชนนิยม	29
กลุ่มแนวคิดมวลชนนิยมแบบปฏิเสธแนวทางสังคมนิยม.....	31
กลุ่มแนวคิดมวลชนนิยมแบบเฟเบียน.....	32
กลุ่มแนวคิดบริหารสังคมเรดิคัล.....	33
กลุ่มแนวคิดเศรษฐกิจการเมือง.....	34
กลุ่มแนวคิดสตรีนิยม	35
กลุ่มแนวคิดต่อต้านการเหยียดผิว.....	38

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสังคมตามการจำแนกของ	
วิก ยอร์จและพอล ไวล์ดิง	38
แนวคิดขวาใหม่.....	39
แนวคิดทางสายกลาง	40
แนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย	42
แนวคิดมาร์กซิสต์.....	42
แนวคิดสตรีนิยม	44
แนวคิดกรีนนิสม์.....	45
แนวคิดทฤษฎีนโยบายสังคมของไทย	47
แนวคิดทฤษฎีทางสังคม.....	49
แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์	51
บทที่ 3 การวิเคราะห์นโยบายสังคม.....	55
หลักการ และองค์ประกอบในการวิเคราะห์นโยบายสังคม.....	56
หลักการในการวิเคราะห์นโยบายสังคม.....	58
องค์ประกอบในการวิเคราะห์นโยบายสังคม	61
เทคนิค/ วิธีการเพื่อบ่งชี้ประเด็นปัญหาเชิงนโยบาย.....	65
เทคนิคการระดมสมอง.....	66
เทคนิคการพยากรณ์เชิงปริมาณ	68
เทคนิคการพยากรณ์เชิงคุณภาพ	69
ตัวแบบในการกำหนดนโยบาย.....	71
ตัวแบบชนชั้นนำ.....	73
ตัวแบบระบบ.....	73
ตัวแบบสถาบัน	74
ตัวแบบกระบวนการ.....	74

ตัวแบบหลักเหตุผล	74
ตัวแบบการเปลี่ยนแปลงจากเดิมบางส่วน หรือตัวแบบส่วนเพิ่ม	75
ตัวแบบกลุ่ม	75
ตัวแบบทฤษฎีเกม	75
ตัวแบบทางเลือกสาธารณะ	76
ตัวแบบกระแสหน้าต้งนโยบาย	76
ตัวแบบการตัดสินใจตัวแบบถังขยะ	77
บทที่ 4 การนำนโยบายไปปฏิบัติและการประเมินผลนโยบาย	79
การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ	80
แนวคิดเกี่ยวกับการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ	80
ตัวแบบกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ	83
กลุ่มตัวแบบกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติกระแสหลัก	86
กลุ่มตัวแบบกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติกระแสรอง	90
การประเมินผลนโยบาย	100
แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลนโยบาย	100
กลุ่มที่ 1 การประเมินที่เน้นวิธีการ	102
กลุ่มที่ 2 การประเมินที่เน้นถึงการให้คุณค่า ของสิ่งที่ประเมิน	102
กลุ่มที่ 3 การประเมินที่เน้นถึงการนำผลการประเมิน ไปใช้ประโยชน์	103
รูปแบบการประเมินผลนโยบาย	103
กลุ่มที่ 1 รูปแบบการประเมินที่พัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีการ ประเมินผลที่เน้นวิธีการ	104

กลุ่มที่ 2 รูปแบบการประเมินที่พัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีการ	
ประเมินผลเน้นถึงการให้คุณค่าของสิ่งที่ประเมิน	112
กลุ่มที่ 3 รูปแบบการประเมินที่พัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีการ	
ประเมินผลเน้นถึงการนำผลการประเมินไป	
ใช้ประโยชน์.....	118
บทที่ 5 การวิพากษ์นโยบาย: กระบวนทัศน์ และกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์	125
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ และกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์	126
กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม.....	128
กระบวนทัศน์ตีความนิยม	130
กระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์.....	132
ความหมาย และแนวความคิดเบื้องต้นของการวิพากษ์นโยบาย	135
ความหมายของการวิพากษ์นโยบาย	135
บทที่ 6 การวิพากษ์นโยบาย: แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์นโยบาย	153
แนวคิดทฤษฎีการวิพากษ์ของกลุ่มผู้ศึกษาระดับมัธยมศึกษา.....	154
แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ	156
แนวคิดสภาวะของการถูกกดทับและแนวคิดกลุ่มผู้ถูกกดทับ.....	159
แนวคิดการต่อรอง การตอบโต้ และการขัดขืน.....	162
แนวคิดทฤษฎีการวิพากษ์ของกลุ่มผู้ศึกษาฮาร์เบอร์มาส.....	167
แนวคิดพื้นที่สาธารณะ.....	170
ทฤษฎีว่าด้วยการกระทำเชิงการติดต่อสื่อสาร	173
แนวคิดทฤษฎีการวิพากษ์ของกลุ่มศึกษาฟูโกต์.....	177
อำนาจ ความรู้ และการต่อต้านขัดขืน.....	179

อำนาจชี้แนะและการปกครองโดยชีวญาณ.....	181
วาทกรรม.....	185
ระเบียบวิธีวิทยา.....	188
แนวคิดทฤษฎีการวิพากษ์ของกลุ่มผู้ศึกษาฟรีเบียร์.....	191
แนวคิดปัญญาเชิงปฏิบัติ.....	193
ระเบียบวิธีสำหรับสังคมศาสตร์แนวปฏิรูป.....	197
บรรณานุกรม.....	200
ดัชนี.....	228